

กระบวนการบริหารจัดการอิทธิพลของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา* PROCESSES OF MANAGING SANGHAS' CONFLICTS IN AYUTTHAYA PROVINCE

พระเมธีวราภรณ์ (เชิดชัย กตปุณโย)

Phra Metheewaraporn (Chirdchai Katapunkho)

วัดพนัญเชิงวรวิหาร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

Wat Phananchongworawihan Phra Nakhon Si Ayutthaya Province

Corresponding Author E-mail: chirdchai2011@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อวิเคราะห์สภาพทั่วไปและศึกษากระบวนการพัฒนาการบริหารจัดการอิทธิพลของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 รูปหรือคน เลือกแบบเจาะจงจากผู้ทรงคุณวุฒิ ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และเก็บข้อมูลจากผู้มีส่วนร่วมในการสนทนากลุ่มเฉพาะ จำนวน 9 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาโดยการพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1. สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการอิทธิพล พบว่า ด้านจุดแข็ง นโยบายของเจ้าคณะผู้ปกครองที่มีความชัดเจน ด้านจุดอ่อน การจัดการเรื่องร้องเรียนของคณะสงฆ์แต่ละอำเภออาจมีข้อจำกัดที่แตกต่างกัน ด้านโอกาส การสนับสนุนให้พระสงฆ์ได้มีโอกาสได้เข้ารับการศึกษาด้านอุปสรรค ในสังคมเกิดความเห็นแก่ตัวมากขึ้น สภาพความเป็นอยู่ 2. กระบวนการบริหารจัดการอิทธิพล ประกอบด้วย 1. ด้านสัมมาภีระ มีการเชิญทุกฝ่ายมาพิจารณาต่อหน้า พิจารณาโดยยึดหลักพระธรรมวินัยและกฎหมาย 2. ด้านสติวินัย การพิจารณาโดยยึดสติหรือเจตนาของผู้กระทำผิดเป็นสำคัญ 3. ด้านอุมุพหุวินัย ยกความผิดให้หากกระทำผิดในขณะที่มีอาการผิดปกติทางจิต 4. ด้านปัญญาตถะระ การจดบันทึกข้อสอบสวนที่ตรงไปตรงมา ถูกต้องและเป็นธรรมกับทุกฝ่าย 5. ด้านเยภยสิกา ตัดสินโดยเสียงข้างมาก ไม่ขัดกับพระธรรมวินัยและกฎหมาย 6. ด้านตัสสปายสิกา เมื่อมีข้อมูลหลักฐานครบ ต้องใช้พระวินัย กฎหมาย กรณีผู้กระทำความผิดยังปฏิเสธแต่มีพยานหลักฐาน ต้องส่งลงโทษตามความผิดนั้น 7. ด้านตินวตถารวินัย โทษไม่หนักให้ประนีประนอมเล็กน้อยแล้วต่อกัน การบริหารความขัดแย้ง 1. การปรองดอง ให้หันหน้าคุยกัน มีเมตตาเป็นที่ตั้ง 2. การหลีกเลี่ยง พูดคุยกันเรื่องวินัยมากขึ้น 3. การประนีประนอม

*Received August 25, 2023; Revised September 3, 2023; Accepted September 6, 2023

สามารถตกลงกันได้โดยวิธีพบกันครึ่งทาง 4. การแข่งขัน ให้นำพยานหลักฐานมาพิสูจน์กัน
5. การให้ความร่วมมือ ให้คู่กรณียินยอมที่จะหันหน้าเข้าหาหรือกัน

คำสำคัญ: กระบวนการ; การบริหารจัดการ; อภิกรณ์ของคณะสงฆ์

Abstract

Objectives of this research article were to analyze the general condition and study the process of developing the management of the conflicts of the Sangha in Phra Nakhon Si Ayutthaya Province, conducted by the qualitative research collected data from 25 key informants, purposefully selected from experts. with in-depth interviews and collected data from 9 participants in focus groups discussion. Data were analyzed using content descriptive interpretation.

The results of the research were found that: 1. General conditions of the administration of the Adhikorn, conflicts, was found that in terms of Strengths, the policy of the ruling administrative monks were clear. In terms of Weaknesses, the management of complaints by the Sangha in each district may have different limitations. In terms of Opportunities, supporting monks to have the opportunity to receive education. In terms of Obstacles in society, selfishness is increasing owing to living conditions 2. The conflicts, Adhikorn management process consisted of 1. Sammukha-discipline aspect. All parties are invited to be considered in person by adhering to the principles of Dhamma and Vinaya. 2. Consciousness and Discipline; Consideration based on the consciousness or intent of the offender as important consideration. 3. Amulaha Vinaya. To excuse the offense if the offense is committed while suffering from a mental disorder. 4) Aspects of the Declaration Recording honest investigations Correct and fair to all parties. 5) Yephuiyasika; decided by majority, not contrary to the Dhamma and Vinaya and the law. 6) Tassapiyasika; When there is complete evidence must use discipline and law in cases where the offender still refuses but there is evidence. Punishment must be ordered according to that offense. 7) In the area of Tinawatthaka Discipline, the punishment is not severe. Compromise and break up with each other. Conflict management 1. Reconciliation, turn to face each other. Be kind

and compassionate. 2. Avoidance. Talk more about discipline. 3. Compromise. Can be agreed upon by meeting halfway. 4. Competition: bring evidence to prove. 5. Cooperation. Let the parties agree to face each other and discuss the matters.

Keywords: Processes; Management; Managing the Monks

บทนำ

อริกรรม หมายถึง เรื่องที่เกิดขึ้นแล้วสงฆ์จะต้องจัดทำ เรื่องที่สงฆ์จะต้องดำเนินการ ซึ่งเป็นการเถียงกันเกี่ยวกับพระธรรมวินัย การโจทก์กล่าวหากันด้วยอาบัติ การต้องอาบัติ และการปรับอาบัติ การแก้ไขตัวให้พ้นจากอาบัติ และกิจธุระต่าง ๆ ที่สงฆ์จะต้องกระทำ เช่น การให้อุปสมบท ให้ผ้ากฐิน เป็นต้น พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), (2538) ซึ่งจะเห็นได้ว่า อริกรรมนั้นไม่ใช่เรื่องเฉพาะที่เป็นปัญหาเท่านั้น แต่รวมไปถึงกิจหรือหน้าที่ของสงฆ์ ระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติ ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เป็นปัญหา เช่น การให้อุปสมบท ก็อยู่ในความหมายของอริกรรมเช่นกัน ในพระวินัยได้แบ่ง ประเภท อริกรรมไว้เป็น 4 ประเภท คือ

1. วิวาทาธิกรรม วิวาทที่จัดเป็นอริกรรม ได้แก่ การเถียงกันปรารภพระธรรมวินัย เช่น เถียงกันว่า สิ่งนี้เป็นธรรม เป็นวินัย สิ่งนี้ไม่ใช่ธรรม ไม่ใช่วินัย ดังนี้ เป็นต้น
2. อนุวาทาธิกรรม การโจทก์ที่จัดเป็นอริกรรม คือ การโจทก์กันด้วยอาบัติ การกล่าวหา
3. อาปัตตาธิกรรม อริกรรมคืออาบัติ ได้แก่ การต้องอาบัติและการถูกปรับอาบัติ เป็นอริกรรมโดยฐานเป็นเรื่องที่จะต้องจัดทำ คือระงับด้วยการแก้ไขปลดปล่อยออกจากอาบัตินั้นเสีย มีการปลงอาบัติ หรือการอยู่กรรม เป็นต้น ตามวิธีที่ท่านบัญญัติไว้
4. กิจจาธิกรรม การงานเป็นอริกรรม คือเรื่องที่เกิดขึ้นอันสงฆ์ต้องจัดทำหรือกิจธุระที่สงฆ์จะพึงทำ อรรถกถาพระวินัยว่า หมายถึงกิจอันจะพึงทำด้วยประชุมสงฆ์ ได้แก่ สังฆกรรมทั้ง 4 คือ อุปโลกนกรรม ญัตติกรรม ญัตติหุตยกรรม ญัตติจตุตถกรรม

ส่วนความหมายของอริกรรมในปัจจุบันตามที่คนส่วนใหญ่เข้าใจนั้น มิได้หมายความว่าเฉพาะเรื่องที่ต้องจัดทำตามในพระวินัยเท่านั้น ยังรวมถึงข้อร้องเรียน ข้อกล่าวหาความประพฤติที่เสื่อมเสียเกี่ยวกับพระสงฆ์ (คชาภรณ์ คำสอนหา, 2557) ซึ่งอริกรรมของพระสงฆ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ที่ทำให้ผู้ที่เกี่ยวข้องต้องดำเนินการจัดการให้เสร็จสิ้นไปนั้น มีความสลับซับซ้อนมากขึ้นทุกวัน ไม่เพียงแค่อริกรรมที่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัยเท่านั้น ในปัจจุบันยังมีการโจทก์กล่าวหาพระสงฆ์ ที่มีความเกี่ยวข้องกับกฎหมาย บ้านเมืองอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ และการแก้ไขอริกรรมที่เกิดขึ้นจะอาศัยพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติไว้แต่เพียงอย่างเดียวก็ไม่ได้ ต้องมีการพิจารณาร่วมกับกฎหมาย

บ้านเมือง กฎ ระเบียบต่าง ๆ ที่มีการใช้อยู่ในปัจจุบันประกอบกันด้วย ปัญหาอธิกรณ์คณะสงฆ์ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน พบว่าจะมีมากใน 2 ประเภท คือ อนุวาทาธิกรณ์ และอาปัตตาทิกรณ์ กล่าวคือ การโจทก์กล่าวหาพระสงฆ์ การร้องเรียนพระสงฆ์ที่ประพฤติปฏิบัติตัวไม่เหมาะสมในพระธรรมวินัยและศีลาจารวัตร และการกล่าวหาพระสงฆ์เกี่ยวกับการล่วงละเมิดอาบัติในพระธรรมวินัย (คชาภรณ์ คำสอนหา, 2557) นอกจากนี้อีกประการหนึ่งที่พบมาก ทั้งในระดับประเทศและในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา คือ การร้องเรียนการปฏิบัติหน้าที่ของพระสงฆ์ที่เป็นระดับผู้ปกครอง โดยเฉพาะในระดับชั้นเจ้าอาวาส ซึ่งจะมีเรื่องถูกร้องเรียนมาก (สำนักงานเจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, 2565) การร้องเรียนกล่าวหาที่เกิดขึ้นนั้น หลายกรณีก็เป็นเรื่องเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติตัวของเจ้าอาวาสที่ไม่เหมาะสม แต่ก็มีอีกหลายกรณีที่มิใช่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการประพฤติปฏิบัติตัวที่ล่วงละเมิดพระธรรมวินัย หรือมีศีลาจารวัตรที่ไม่เหมาะสม แต่เป็นเรื่องเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาส ที่ถูกกล่าวหาว่าปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ หรือโดยทุจริตไม่โปร่งใส

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาวิเคราะห์สภาพทั่วไป และกระบวนการในการจัดการอธิกรณ์ของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อเป็นข้อมูลในการพัฒนาการบริหารจัดการอธิกรณ์ของคณะสงฆ์ อันจะเป็นประโยชน์ในการนำไปปรับใช้ต่องานคณะสงฆ์ต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการอธิกรณ์ของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา
2. เพื่อศึกษากระบวนการในการบริหารจัดการอธิกรณ์ของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

รูปแบบการวิจัยการวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

1. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive

Sampling) จำนวน 5 กลุ่ม รวม 25 รูปหรือคน คือ กลุ่มเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ฝ่ายปกครองคณะสงฆ์จังหวัด พระวินยาศิการ เจ้าอาวาส เจ้าหน้าที่สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดและนักวิชาการด้านการจัดการเชิงพุทธ

2. ผู้ทรงคุณวุฒิสำหรับการสนทนากลุ่มเฉพาะ ผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากนักวิชาการและผู้ทรงคุณวุฒิทั้งภายในและภายนอก ซึ่งเป็นคนละกลุ่มกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 9 รูปหรือคน แล้ววิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis)

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสัมภาษณ์ เป็นแบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยจัดประเด็นคำถามตามแนวเกณฑ์ชี้วัดการบริหารจัดการอธิการณ์ของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา การจัดทำเครื่องมือการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ คือ เครื่องมือที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นด้วยการสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารงานวิจัย และผลการศึกษาจากแบบสอบถามมายกร่างเป็นแบบสัมภาษณ์แบบเชิงลึก

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ที่ผู้วิจัยได้ติดต่อประสานงานส่งแบบสัมภาษณ์ด้วยตนเองถึงที่ทำงานของผู้เชี่ยวชาญและนัดวันเวลาสถานที่ที่จะสัมภาษณ์ ดำเนินการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญตามวันเวลาที่นัดหมายไว้โดยขออนุญาตผู้เชี่ยวชาญ ในการบันทึกเสียง บันทึกภาพ นำเทปบันทึกเสียงจากการสัมภาษณ์ มาดำเนินการถอดเทปบันทึกเสียงเป็นเอกสารเพื่อสังเคราะห์ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ สรุปข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์รวมมาเป็นร่างการวิเคราะห์สภาพทั่วไปและรูปแบบการบริหารจัดการอธิการณ์ของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

1. จัดระเบียบข้อมูล (Data Organizing) ได้แก่ การนำข้อมูลที่ได้มาจากการศึกษาเอกสารใช้วิธีการวิเคราะห์เอกสารเชิงเนื้อหา (Content Analysis) นำเสนอข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

2. การแสดงข้อมูล (Data Display) ได้แก่ การนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group) ใช้วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยนำข้อมูลมาเรียบเรียงและจำแนกอย่างเป็นระบบ จากนั้นนำมาตีความหมาย เชื่อมโยงความสัมพันธ์และสร้างข้อสรุปจากข้อมูลต่าง ๆ ที่รวบรวมได้โดยทำไปพร้อม ๆ กับการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งนี้เพื่อจะได้ศึกษาประเด็นต่าง ๆ ได้ลึกซึ้ง เมื่อประเด็นใดวิเคราะห์แล้วไม่มีความชัดเจนก็จะตามไปเก็บข้อมูลเพิ่มเติมใน

ประเด็นต่าง ๆ เหล่านั้น เพื่อตอบคำถามหลักตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อมูลเชิงคุณภาพได้นำมาวิเคราะห์เพื่อหาความเชื่อมโยง ความสัมพันธ์เชิงทฤษฎี

3. การหาข้อสรุป ได้แก่ การตีความหมายและตรวจสอบความถูกต้องของผลการวิจัย ใช้การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูล ในขั้นแรกผู้วิจัยได้ตรวจสอบว่าได้ข้อมูลเพียงพอแล้วหรือยัง ข้อมูลนั้นได้ตอบปัญหาของการวิจัยแล้วหรือไม่ หากผู้วิจัยพบว่าได้ข้อมูลที่ไม่ตรงกัน ผู้วิจัยจะตรวจสอบว่าข้อมูลที่แท้จริงเป็นอย่างไร

ผลการวิจัย

สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการอริกรณ์ของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า

ด้านจุดแข็ง คณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีการบริหารจัดการอริกรณ์โดยยึดหลักอริกรณ์สมณะ 7 ประการ กฎหมายและกฎหมายเถรสมาคม โดยต้องรวดเร็วและเรียบร้อย จึงทำให้การระงับอริกรณ์ที่เกิดขึ้นทำได้รวดเร็วและทันต่อเหตุการณ์ กำชับเจ้าคณะผู้ปกครองใกล้ชิด ให้ความรู้หน้าที่ ปฏิบัติหน้าที่ ตรวจสอบการสอดส่องดูแลป้องกันและแก้ไขให้เป็นที่ยุติในระดับนั้น ๆ

ด้านจุดอ่อน การแก้ไขอริกรณ์หรือเรื่องร้องเรียนที่เกิดขึ้นของคณะสงฆ์แต่ละพื้นที่ไม่เท่ากัน เมื่อเกิดอริกรณ์หรือเรื่องร้องเรียนขึ้นมาในเขตปกครองของตนของตน จึงไม่สามารถแก้ไขอริกรณ์หรือระงับข้อร้องเรียนให้ยุติโดยธรรมได้ในบางกรณี

ด้านโอกาส ทางคณะสงฆ์จังหวัดเข้าใจบริบทและให้การสนับสนุนให้พระสงฆ์ที่อยู่ในปกครองได้มีโอกาสได้เข้ารับการศึกษานในวิทยาการความรู้สมัยใหม่มากขึ้น จะเป็นการสร้างบุคลากรของคณะสงฆ์จังหวัดในด้านต่าง ๆ ให้มีความเท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมได้ และจะเป็นการเพิ่มบุคลากรคุณภาพให้คณะสงฆ์ เปลี่ยนทัศนคติของบุคคลที่ยังไม่เข้าใจในคณะสงฆ์ให้เกิดความเข้าใจที่ดีขึ้น

ด้านอุปสรรค การเจริญเติบโตทางด้านสังคมและเศรษฐกิจของประเทศและโลกยุคปัจจุบัน ทำให้คนในสังคมเกิดความเห็นแก่ตัวมากขึ้น สภาพอันนี้บดบังต่อความเป็นอยู่ ความอ่อนแอของความคิด การเสพสื่อที่ให้แต่ความคิดในด้านลบต่อผู้คน ทำให้คนในสังคมเกิดความเสื่อมถอยในด้านศีลธรรม จึงทำให้วัดตกเป็นเป้าหมายต่อการแสวงหาประโยชน์ของผู้คนบางจำพวก จึงมีการร้องเรียน การกล่าวหาพระสงฆ์ อยู่เนื่อง ๆ

กระบวนการบริหารจัดการอริกรณ์ของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา หลักอริกรณ์สมณวิธี 7 ประการและการบริหารความขัดแย้ง 5 รูปแบบ

หลักอริกรณ์สมณวิธี 1. ด้านสัมมุขวินัย การพิจารณาโดยพร้อมหน้า เป็นวิธีที่ง่ายและสามารถทำได้ทันที มีการเรียกทุกฝ่ายมาชี้แจงพูดคุย เพื่อหาสาเหตุและหาทางออก

พิจารณาโดยยึดหลักพระธรรมวินัยและกฎหมายที่เกี่ยวข้อง 2. ด้านสติวินัย การระงับด้วยผู้มีสติย่อมจะผิดพลาดน้อย คณะสงฆ์ต้องช่วยกันระงับอธิกรณ์มิให้เกิดขึ้น ผู้ที่จะถูกลงโทษต้องเป็นผู้ที่ได้กระทำความผิดโดยเจตนา หรือมีสติรู้คิดในขณะที่กระทำความผิด 3. ด้านอนุหิวินัย การระงับอธิกรณ์ด้วยการระงับการทำความผิดในขณะที่จิตวิปลาส เป็นการดูแลกัน เอื้อเพื่อพระธรรมวินัยกันจึงเกิดผลที่ไม่ขัดเจนนัก 4. ด้านปฎิญาตกรรมะ การจดบันทึกข้อสอบสวนที่ตรงไปตรงมา ถูกต้อง และเป็นธรรมกับทุกฝ่าย ลงโทษตามที่จำเป็นรับสารภาพ 5. ด้านเยภยยสิกขา การถือนับจากเสียงข้างมาก ยึดการพิจารณาตามความเห็นส่วนใหญ่ของคณะกรรมการ แต่ทั้งนี้ต้องไม่ขัดกับพระธรรมวินัย 6. ด้านตัสสปาปิยสิกขา เมื่อมีข้อมูลหลักฐานครบ ต้องใช้กฎหมายหรือกฎระเบียบ มาใช้ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดยังปฏิเสธ พุดเถลไถล แต่ถ้าความผิดเป็นที่ประจักษ์แล้ว แม้ว่าจะยอมรับหรือไม่ยอมรับก็ตาม ต้องสั่งลงโทษตามความผิดนั้น 7. ด้านติณวัตรการวินัย กรณีที่โทษไม่หนัก สามารถให้อภัย โดยการพูดคุย ขอโทษกัน ปรับทัศนคติให้เลิกแล้วต่อกันได้ ช่วยลดระยะเวลาทั้งการสอบสวน การรวบรวมพยาน กระบวนการให้จบด้วยดี

การบริหารความขัดแย้ง 1. การปรองดอง รูปแบบให้มีบทลงโทษชัดเจนเหมาะสมตามสาเหตุความขัดแย้งที่เกิด ให้หันหน้าคุยกัน ใช้เหตุและผลกัน ให้มีความเมตตาเป็นที่ตั้ง 2. การหลีกเลี่ยง พยายามให้มีการพูดคุยกันเรื่องวินัยมากขึ้นในการประชุม เพื่อหาข้อยุติแนวทางปฏิบัติให้เป็นแบบเดียวกันของทั้งจังหวัดอย่างมีประสิทธิภาพ 3. การประนีประนอม สามารถตกลงกันได้ โดยวิธีพบกันครึ่งทาง คือ ต่างฝ่ายต่างต้องยอมลดความต้องการของตนเองในบางส่วน 4. การแข่งขัน หากแต่ละฝ่ายยืนยงในความบริสุทธิ์ของตน ต้องนำพยานหลักฐานมาพิสูจน์เพื่อยืนยันความบริสุทธิ์ของตน 5. การให้ความร่วมมือ ให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายยินยอมที่จะหันหน้าเข้าหาหรือกัน เพื่อหาวิธีที่ดีที่สุดในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งร่วมกัน เพื่อบรรลุข้อยุติอย่างยินดีทั้งสองฝ่าย

อภิปรายผลการวิจัย

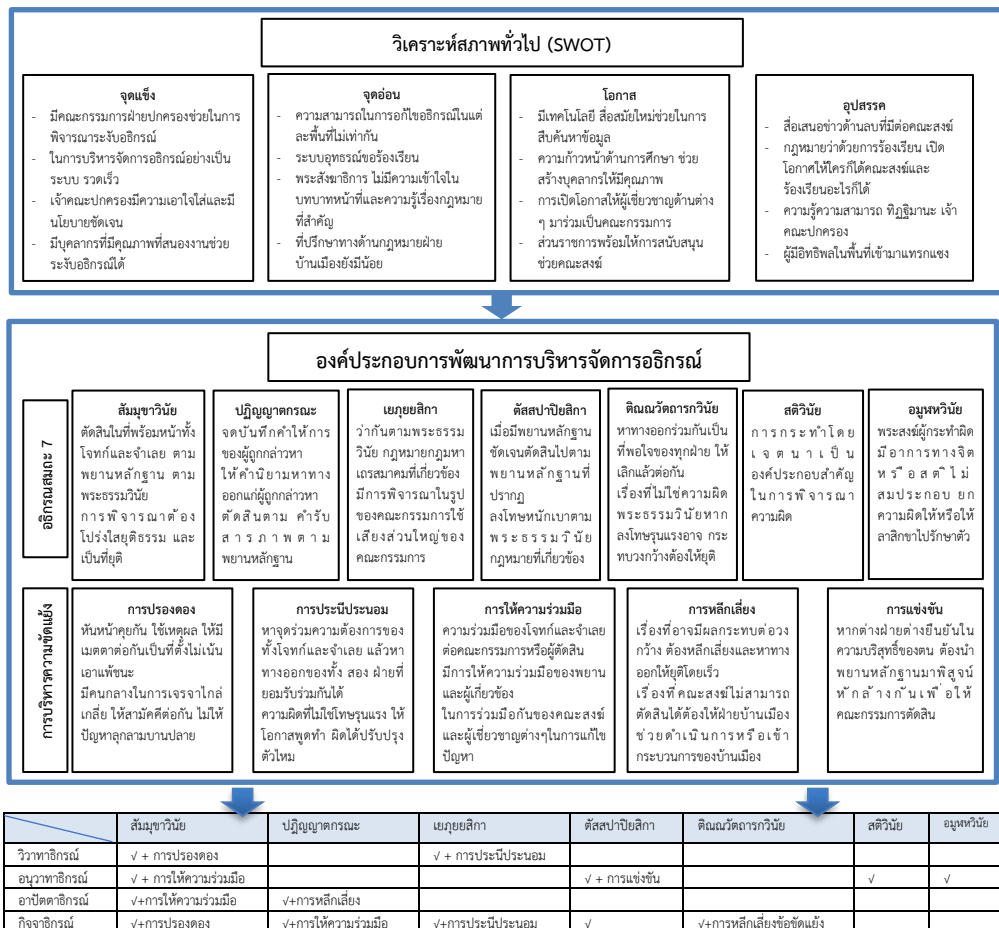
1. วิเคราะห์สภาพทั่วไปในการบริหารจัดการอธิกรณ์ของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า ด้านจุดแข็ง นโยบายของเจ้าคณะผู้ปกครองที่มีความชัดเจน การใช้ทั้งพระเดชและพระคุณควบคู่กัน ส่งผลให้คณะสงฆ์มีความเข้มแข็งอย่างมากในการจัดการอธิกรณ์ ด้านจุดอ่อน การจัดการเรื่องร้องเรียนของคณะสงฆ์แต่ละอำเภออาจมีข้อจำกัดที่แตกต่างกันตามความเหมาะสมและสมควรแก่เหตุในแต่ละพื้นที่ ด้านโอกาส การสนับสนุนให้พระสงฆ์อยู่ในการปกครองของคณะสงฆ์จังหวัดได้มีโอกาสได้เข้ารับการศึกษานในวิทยาการสมัยใหม่มากขึ้น ด้านอุปสรรค ในสังคมเกิดความเห็นแก่ตัวมากขึ้น สภาพความเป็นอยู่ ความอ่อนแอของความคิด การเสพลือที่ให้แต่ความคิดในด้านลบทำให้คนใน

สังคมเกิดความเสื่อมถอยในด้านศีลธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูสันติธรรมาภิรต (บุญชัย สนติกโร) (2558) เรื่อง การพัฒนารูปแบบการปกครองคณะสงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 15 พบว่า มีการปกครองโดยใช้ พระธรรมวินัยและพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.2505 และฉบับที่ 2 พ.ศ.2535 ประกอบกับ กฎ ระเบียบ คำสั่ง มติมหาเถรสมาคมเป็นแบบแผนในการปฏิบัติสืบทอดกันมา ตามแบบการปกครองคณะสงฆ์ในภาคอื่น ๆ ยังไม่มีการปรับปรุงให้เหมาะสมกับยุคสมัยจึงทำให้ทราบ 1. จุดแข็ง คือการปกครอง ทั้ง 4 จังหวัดแบ่งภาระหน้าที่รับผิดชอบที่ชัดเจน การปกครองเป็นระบบ ใช้กฎเกณฑ์เดียวกัน 2. จุดอ่อน ยังขาดบุคลากรที่มีคุณภาพมาช่วยกันพัฒนาการปกครอง มีการใช้อำนาจในการปกครองขาดความยุติธรรม และขาดความร่วมมือกัน 3. ปัญหา มีนโยบายที่ไม่สอดคล้องกับแผนการปฏิบัติงาน ขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติงานทำให้ผลของการดำเนินงานเกิดความล่าช้า 4. อุปสรรค ผู้บริหารขาดความรับผิดชอบในการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ขาดงบประมาณเพื่อสนับสนุนการปกครอง และขาดความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการพัฒนา

2. กระบวนการในการบริหารจัดการอริกรณีของคณะสงฆ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา พบว่า หลักอริกรณีสมถวิธี 1. ด้านสัมมุขาวินัย เป็นวิธีที่ง่าย และสามารถทำได้ทันที มีการเรียกมาว่ากล่าวตักเตือนการกระทำให้เข้าใจ เพราะเป็นด้านแรกที่ป้องกันไว้ให้เกิดอริกรณีซ้ำในเรื่องเดิม 2. ด้านสติวินัย การระงับด้วยผู้มีสติย่อมจะผิดพลาดน้อย คณะสงฆ์ต้องช่วยกันระงับอริกรณีมิให้เกิดขึ้น ตามระเบียบวินัยข้อบัญญัติในพระวินัย 3. ด้านอนุพหวินัย การระงับอริกรณีด้วยการระงับการตำหนิในขณะที่จิตวิปลาส เป็นการดูแลกัน เอื้อเพื่อพระธรรมวินัยกันจึงเกิดผลที่ไม่ชัดเจนนัก 4. ด้านปฎิญาตกรณี การจดบันทึกข้อสอบสวนที่ตรงไปตรงมา ถูกต้อง และเป็นธรรมกับทุกฝ่าย คือสิ่งที่เจ้าคณะผู้ปกครองควรทำอย่างยิ่ง 5. ด้านเยภยยสิกา การถือนับจากเสียงข้างมาก มาจากการยอมรับของผู้ทรงคุณวุฒิส่วนใหญ่ ต้องไม่ขัดกับพระธรรมวินัย ทำความเห็นนั้นเป็นกลางในการลงโทษ 6. ด้านตัสสปาปิยสิกา เมื่อมีข้อมูลหลักฐานครบ ต้องใช้กฎหมายหรือกฎระเบียบ มาใช้ในกรณีที่ผู้กระทำความผิดยังปฏิเสธ แต่ประจักษ์พยาน ต้องสั่งลงโทษตามความผิดนั้น 7. ด้านติณวตถการวินัย กรณีที่โทษไม่หนัก สามารถให้อภัย โดยการพูดคุย ขอโทษกัน ปรับทัศนคติต่อกันได้ ช่วยลดระยะเวลาทั้งการสอบสวน การรวบรวมพยาน กระบวนการให้จบด้วยดี การบริหารความขัดแย้ง 1. การปรองดอง รูปแบบให้มีบทลงโทษชัดเจนเหมาะสมตามสาเหตุความขัดแย้งที่เกิดขึ้น 2. การหลีกเลี่ยง การพูดคุยกันเรื่องวินัยมากขึ้น เพื่อหาข้อยุติ/แนวทางปฏิบัติให้เป็นแบบเดียวกัน 3. การประนีประนอมสามารถตกลงกันได้ โดยวิธีพบกันครึ่งทาง 4. การแข่งขัน ฝ่ายแพ้อาจจะเก็บความคับแค้นใจไว้เพื่อรอเวลาหาทางแก้แค้น วิธีนี้ไม่นิยมใช้ 5. การให้ความร่วมมือ ให้คู่กรณีทั้งสองฝ่ายยินยอมที่จะหันหน้าเข้าหาหรือกัน เพื่อหาวิธีที่ดีที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ

พระมหาสมนึก กิตติโสภณ (เศวตรัฐกุล) (2556) เรื่อง รูปแบบการลงโทษพระพุทธรูปศาสนาเถรวาท พบว่า แนวคิดการลงโทษมาจากสาเหตุการปฏิบัติผิดของพระภิกษุทั้งตั้งใจและไม่ตั้งใจ ทรงนำเสนอสาเหตุจากการปฏิบัติผิดและประโยชน์ของการปฏิบัติถูกต้องเพื่อบัญญัติพระวินัย ทำให้เกิดแนวคิดแก้ไข ส่วนรูปแบบในการลงโทษ ได้รับตามกฎหมายธรรมชาติและเป็นไปตามพระวินัยบัญญัติ ผู้ดำเนินการตัดสินมีความชอบธรรมและผู้ถูกลงโทษ

องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้

จากภาพที่ 1 สรุปได้ว่า กระบวนการในการบริหารจัดการอธิการของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ดังนี้

วิเคราะห์สภาพทั่วไปการบริหารจัดการอริกรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ตามทฤษฎี SWOT

จุดแข็ง หรือจุดเด่น เจ้าคณะจังหวัดพระนครศรีอยุธยามีการแต่งตั้งคณะกรรมการแต่ละฝ่าย เพื่อช่วยดูแลกิจการคณะสงฆ์ในด้านต่าง ๆ โดยมีฝ่ายปกครองคณะสงฆ์จังหวัดช่วยดูแลเรื่องการบริหารจัดการระบอบอริกรรมในจังหวัด โดยพิจารณาตามอำนาจหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย กรอบพระธรรมวินัย และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งคณะกรรมการฝ่ายปกครองที่ได้รับแต่งตั้งนั้น ประกอบไปด้วยผู้ที่มีความรู้ความสามารถทั้งทางด้านพระธรรมวินัย และกฎหมายบ้านเมือง การบริหารจัดการอริกรรมหรือเรื่องราวร้องเรียนที่เกิดขึ้นในเขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัด ดำเนินการอย่างเป็นระบบ และรวดเร็ว

จุดอ่อน การพิจารณาอริกรรมที่เกิดขึ้นในระดับตำบล หรืออำเภอ สามารถจัดการอริกรรมได้ไม่เหมือนกัน เนื่องจากความสามารถและคุณภาพบุคลากรของคณะสงฆ์แต่ละอำเภอไม่เท่ากัน อำเภอใดที่เจ้าคณะผู้ปกครองมีความสามารถและมีความเข้มแข็ง ก็จะสามารถจัดการอริกรรมได้ดี และไม่มีความรู้ด้านการจัดการอริกรรม หรือกฎหมายสำคัญที่ควรทราบ และที่ปรึกษาด้านกฎหมายที่จะให้ความช่วยเหลือคณะสงฆ์ในการจัดการอริกรรมยังมีน้อย

โอกาส ปัจจุบันมีเทคโนโลยี และสื่อสมัยใหม่ที่ทันสมัย ทำให้การสืบค้นข้อมูลหรือหาช่องทางในการช่วยระงับอริกรรมสามารถทำได้ง่ายขึ้น อันเป็นประโยชน์ต่อการระงับอริกรรม จังหวัดพระนครศรีอยุธยามีมหาวิทยาลัยสงฆ์ และสถาบันการศึกษา ที่เป็นโอกาสในการผลิตบุคลากรที่มีคุณภาพให้กับคณะสงฆ์ได้

อุปสรรค สื่อมักเสนอข่าวด้านลบ หรืออริกรรมที่ไม่ดีเกี่ยวกับพระสงฆ์และคณะสงฆ์อยู่บ่อยครั้ง ทำให้ประชาชนเกิดเสื่อมศรัทธา และมองคณะสงฆ์ในแง่ไม่ดี ทั้งที่บางกรณียังไม่ได้มีพิจารณาตรวจสอบข้อเท็จจริงให้เป็นที่ยกระจ่าง การร้องเรียนกล่าวโทษพระภิกษุในปัจจุบันสามารถทำได้ง่าย สามารถไปร้องเรียนที่หน่วยงานราชการต่าง ๆ ได้ เปิดโอกาสให้ใครก็ได้ไปร้องเรียน ทำให้เป็นภาระเจ้าคณะผู้ปกครอง ต้องคอยมาตามแก้่อริกรรมที่เกิดขึ้นทั้งที่บางกรณี ผู้ร้องเรียน ไม่ได้ลงชื่อแสดงตัวตนที่ชัดเจน

กระบวนการบริหารจัดการอริกรรมคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

สัมมุขวินัย การพิจารณาอริกรรมของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เมื่อมีอริกรรมเกิดขึ้นมีการเรียกทั้งฝ่ายโจทก์และจำเลย มาให้ข้อมูลต่อคณะกรรมการ พร้อมทั้งพยาน หลักฐาน พิจารณาตามหลักพระธรรมวินัย กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคมและระเบียบที่เกี่ยวข้อง

สติวินัย การพิจารณาผู้กระทำความผิด ต้องดูที่การกระทำโดยเจตนา หรือมีสติในการกระทำเป็นองค์ประกอบสำคัญ หากผู้กระทำความผิด กระทำโดยขาดเจตนา การพิจารณาความผิดและโทษที่จะลงแก่ผู้นั้น ก็จะหนักเบาตามสมควรแก่เหตุ

อุมพหุวินัย หากพระสงฆ์ผู้กระทำความผิด ล่วงละเมิดพระธรรมวินัย หรือกระทำความผิดกฎหมายต่าง ๆ ในขณะที่มีอาการผิดปกติทางจิต สติไม่สมประกอบ หรือจิตวิปลาส จะได้รับการยกเว้นความผิดให้ พร้อมทั้งต้องส่งตัวไปรักษา โดยอาจรักษาในเพศของพระภิกษุ หรือให้ลาสิกขาเพื่อไปรักษาตัว

เยภยยสิกขา การพิจารณาอธิกรณ์ของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ส่วนมากจะดำเนินการในรูปของคณะกรรมการ โดยมีคณะกรรมการฝ่ายปกครองคณะสงฆ์จังหวัดเป็นผู้รับผิดชอบหลักในการพิจารณาแก้ไขอธิกรณ์ของคณะสงฆ์จังหวัด การพิจารณาตัดสินความผิด ใช้ความเห็นร่วม หรือเสียงข้างมากของคณะกรรมการ

ตัสสปายิสิกา การลงโทษผู้กระทำความผิด เมื่อมีการตรวจสอบพิจารณา โดยเรียกโจทก์และจำเลยมาสอบสวน และพิจารณาพยานหลักฐานที่เกี่ยวข้องแล้ว ก็มีการตัดสินไปตามพยานหลักฐานที่ปรากฏ โดยโทษที่จะลงแก่ผู้กระทำความผิดนั้น จะหนักหรือเบา พิจารณาตามพระธรรมวินัย และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ตามความผิดที่กระทำ

ปฎิญาตราภระ ในการพิจารณาอธิกรณ์ ต้องมีการจดบันทึกคำให้การของผู้ถูกกล่าวหา ตลอดจนให้ข้อคิด ให้คำแนะนำ ในการให้ผู้ถูกกล่าวหาได้ไตร่ตรอง ในความผิดที่ถูกกล่าวหา หากผู้ถูกกล่าวหายอมรับสารภาพ และยอมอุกกลงโทษ สถานใด ก็ตัดสินไปตามที่รับสารภาพนั้น แต่หากไม่รับสารภาพ ต้องพิจารณาตามพยานหลักฐาน และข้อเท็จจริงที่ปรากฏ

ติณณวัถถารกวินัย ในกรณีอธิกรณ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับหลายฝ่าย ต้องหาทางออกร่วมกันจนที่พอใจของทุกฝ่าย ให้เลิกแล้วต่อกัน ไม่ให้ติดใจ เอาความหรือทำให้เรื่องลุกลามบานปลาย หากเป็นอธิกรณ์ที่ไม่เกี่ยวข้องกับพระธรรมวินัย ถ้ามีการพิจารณาหรือสอบสวนต่อไปอาจกระทบกับหลายฝ่าย และอาจก่อให้เกิดเรื่องราวบานปลาย เกิดความวุ่นวายไม่สิ้นสุด ต้องยุติเรื่องให้เลิกแล้วต่อกัน หาทางออกที่เป็นจุดร่วมที่ดีที่สุด

การบริหารความขัดแย้ง ด้านการปรองดอง (Accommodating) ให้คู่ขัดแย้งทุกฝ่ายหันหน้ามาคุยกัน โดยใช้เหตุและผล ให้มีเมตตาต่อกันเป็นที่ตั้ง ไม่เน้นเอาแพ้ชนะ เพราะนอกจากจะเกิดความเสียหายต่อแต่ละบุคคลแล้ว จะเสียหายแก่ภาพรวมของพระพุทธศาสนาด้วย มีคนกลางเจรจาไกลเกลี่ยให้สามัคคีต่อกัน ไม่ให้ปัญหามานปลาย

การบริหารความขัดแย้ง ด้านการหลีกเลี่ยง (Avoiding) เอาพระธรรมวินัยเป็นพื้นฐาน เอากฎหมายและจารีตประเพณีรวมเข้าด้วยกัน เรื่องที่อาจมีผลกระทบต่อกว้าง ต้องหลีกเลี่ยง และหาทางออกให้ยุติโดยเร็ว เรื่องที่คณะสงฆ์ไม่สามารถตัดสินได้

การบริหารความขัดแย้ง ด้านการประนีประนอม (Compromising) การหาจุดร่วมหรือเรียกว่าพบกันครึ่งทาง ถอยคนละก้าว หรือผ่อนหนักให้เป็นเบา วิธีนี้มีความจำเป็นช่วยลดทอนข้อพิพาทเป็นการแสดงออกซึ่งความเสียสละของฝ่ายตน เพื่อฝ่ายอื่นหรือส่วนรวม ความผิดที่ไม่ได้มีโทษที่รุนแรง หาทางออกเป็นที่ยอมรับร่วมกัน ให้โอกาสผู้กระทำผิดไปปรับปรุงตัวใหม่

การบริหารความขัดแย้ง ด้านการแข่งขัน (Competing) หากต่างฝ่ายต่างยืนกรานในความบริสุทธิ์ของตน หรือข้อมูลที่ตนเองกล่าวอ้าง ต้องมีการพิจารณาโดยนำพยานหลักฐานของแต่ละฝ่าย มาแสดงและหักล้างต่อกัน การตัดสินของคณะกรรมการ จะพิจารณาจากพยานหลักฐานของทั้งสองฝ่าย ที่นำมาหักล้างกัน ไม่ใช่วิธีที่เหมาะสมสำหรับคณะสงฆ์

การบริหารความขัดแย้ง ด้านความร่วมมือ (Collaborating) เพื่อบรรลุถึงข้อยุติ โดยคู่กรณีทั้งสองฝ่ายมีความพึงพอใจ ยินยอมพร้อมใจกัน หันหน้าเข้าหากันและยอมที่จะปฏิบัติตามข้อยุตินั้น มีทีมงานทุกภาคส่วนร่วมมือกัน ทั้งพระ ขรवास นักกฎหมาย มีความจำเป็น เพราะในบางสถานการณ์จะต้องความร่วมมือจากผู้ทรงคุณวุฒิร่วมด้วย

ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยเรื่องสภาพทั่วไปและกระบวนการในการบริหารจัดการอริกรณ์ของคณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยขอเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอเชิงนโยบาย

1. ภาครัฐควรเข้ามาสนับสนุนงบประมาณ เพื่อการพัฒนาในเรื่องการจัดการอริกรณ์ ทั้งด้านการวางแผนการสรรหาบุคลากร การพัฒนาบุคลากร และการประเมินการปฏิบัติงาน ให้เป็นไปตามกฎระเบียบ กฎหมาย เพื่อส่งเสริมวิธีการบริหารจัดการอริกรณ์ คณะสงฆ์ให้มีความเหมาะสมกับสภาพในปัจจุบัน

2. ตามหลักการจัดการอริกรณ์แล้ว ควรให้มีการจัดอบรมให้ความรู้ขั้นพื้นฐานในการจัดการอริกรณ์ จัดหามอบอำนาจหน้าที่ให้ส่วนภูมิภาคมีส่วนในการจัดการทนายความ เพื่อช่วยแก้ไขเรื่องอริกรณ์ในเบื้องต้นเพื่อความรวดเร็วในการบริหารจัดการ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ควรจัดให้มีการอบรมประชุมเพื่อวางนโยบายในการจัดการอริกรณ์ร่วมกัน ในส่วนของกฎระเบียบ ขอบบังคับต่าง ๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอริกรณ์คณะสงฆ์เพื่อศึกษาปัญหาและอุปสรรคในการบริหารจัดการอริกรณ์

2. การบริหารจัดการอริกรณ์นั้น พระสงฆ์ควรปฏิบัติตามลำดับขั้น ควรเข้ามาดูแลพระในปกครองเพื่อเป็นการให้ความรู้ แนะนำการวางตัว เพื่อไม่ให้เกิดเรื่องอริกรณ์ขึ้น อันจะนำไปสู่ข้อพิพาทที่จะตามมา

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัยเรื่อง สภาพทั่วไปและกระบวนการในการบริหารจัดการอริกรรมของ คณะสงฆ์จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ผู้วิจัยขอเสนอเพื่อการวิจัยในครั้งต่อไปดังนี้

1. การวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัยเรื่อง การบริหารจัดการอริกรรมตามกฎหมาย เสรฐสมาคมในยุคปัจจุบัน ที่ให้ความรู้กับพระรุ่นใหม่ให้เข้าใจการอริกรรมและปรับให้เข้ากับ ยุคปัจจุบัน

2. การวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาวิจัย เรื่องรูปแบบการอบรมให้ความรู้พระสงฆ์ การในการจัดการอริกรรม ให้เป็นไปตามที่คณะสงฆ์กำหนด ตามกฎหมายเระสมาคม

เอกสารอ้างอิง

- คชาภรณ์ คำสอนทา. (2561). รูปแบบการระงับอริกรรมของคณะสงฆ์ไทยตามหลักพุทธ สันติวิธี (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสันติศึกษา). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2538). พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระพรหมเวที (สุเทพ ผุสฺสธมโม). (2556). ธรรมาภิบาลในการปกครองคณะสงฆ์ของพระ ธรรมปริยัติเวที. ที่ระลึกในโอกาสได้รับพระมหากรุณาธิคุณโปรดสถาปนาสมณ คักดิ์เป็นพระราชคณะ เจ้าคณะ รองชั้นหิรัญบัฏ ในราชทินนาม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระครูสันติธรรมาภีรัต (บุญชัย สนติกโร). (2558). การพัฒนารูปแบบการปกครองคณะ สงฆ์ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค 15 (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมนึก กิตติโสภโณ. (2556). รูปแบบการลงโทษในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท (สารนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง กรณราชวิทยาลัย.
- พระครูประทีปวัชรภรณ์ (วิเชียร ปญญาทีโป). (2565). กลไกการบริหารจัดการอริกรรม ของคณะสงฆ์อำเภอบางไทร จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. วารสาร มจร สังคมศาสตร์ บริหารศน์, 11(2), 194 – 208.
- ยงยุทธ วัชรดุลย. (2548). องค์พุทธมามกะ ความมั่นคงของพระพุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: บริษัทโพสท์ พับลิชชิง จำกัด มหาชน.